

TAMMI

Patrik
Svensson

*Laupias
murhamies*

KERTOMUS KANSANKODIN KURJALISTOSTA

Patrik
Svensson

*Laupias
murhamies*

KERTOMUS KANSANKODIN KURJALISTOSTA

Suomentanut Anu Heino

TAMMI

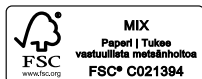
HELSINKI

Otteen Gunnar Ekelöfin runosta *Syysmanaus* on suomentanut Otto Varhia (*Viesti mereen: antologia Ruotsin uutta runoutta*, WSOY, 1946).

Lainaukset Euripideen näytelmästä *Medeia* on suomentanut Otto Manninen (Oppian, 2021).

Lainaukset Per Olov Enquistin teoksesta *Miehet ilman isänmaata* on suomentanut Kristiina Kivivuori (WSOY, 1969).

Virsi 390 (suomalaisessa virsikirjassa 397), ”Kun on turva Jumalassa”, suomennos tuntematon, uudistanut Niilo Rauhala vuoden 1986 virsikirjaan.

Ensimmäinen painos

Ruotsinkielinen alkuteos: *Den barmhärtige mördaren.*

En berättelse om de sista statarna

Copyright © Patrik Svensson 2025

First published by Albert Bonniers Förlag, Stockholm, Sweden
Published in the Finnish language by arrangement with Bonnier Rights,
Stockholm, Sweden

Suomenkielinen laitos © Anu Heino ja Tammi 2026

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-8420-0

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

*Ole hiljaa, ole vaiti ja odota,
odota villieläintä, odota ennettä, joka tulee,
odota ihmettä, odota loppua, joka tulee,
kun aika on menettänyt suolansa.
Se leijuu sammunein tähdin heleästi leimuten ohi.
Se tulee sarastaessa tai hämärtäessä.
Yö ja päivä eivät ole sen aikoja.*

GUNNAR EKELÖF

PERHE

Elof Nilsson, s. 1884
Matilda Nilsson, s. 1894

Lapset:

August, s. 1915
Folke, s. 1917
Folke, s. 1919
Evy, s. 1920
Elsie, s. 1921
Märta, s. 1923
Egon, s. 1925
Alma, s. 1927
Signe, s. 1929
Maria, s. 1931
Per, s. 1932
Ebba, s. 1934
Albert, s. 1937

Esipuhe

Hieman yli kello seitsemän aamulla 26. helmikuuta vuonna 1942 nuori nainen juoksi lumista hiekkatietä pitkin lähellä Rosenhällin tilaa. Hänen tukkansa oli yön jäljiltä pörrössä, ja hänellä oli yllään vain ohut yöpaita. Ei paitaa, ei takkia, ei kenkiä jaloissa.

Oli varhainen aamu, yksinäinen hetki ennen kuin talven kalpea aurinko nousisi horisontin ylle karkottaakseen pimeyden äänettömällä liikkeellään. Nuori nainen juoksi kohti koittavaa päivää, ja aamunsarastus paljasti hänen edessään silmäkantamattomiin ulottuvan aution, lumipeitteisen peltolakeuden, jonka valkoisen avaruuden rikkoi vain muutama yksinäinen puunranka.

Oli varhainen aamu, ja kaikkialla ympärillä levittäytyi vastaherännyt jäinen erämaa. Yön aikana oli satanut lisää lunta, ja pakkanen oli kiristynyt edelleen eilisestä. Nuori nainen juoksi, ja hänen ympärillään kylmyys liikahteli kuin elävä olento. Se laskeutui paksuna utuna maanpinnalle, kietoutui kaiken ympärille ja tunkeutui kaikkialle. Aivan kuin ilma olisi tiivistynyt ja muuttunut raskaammaksi, kun se iskeytyi vasten nuoren naisen kasvoja hänen juostessaan, hyytävämpänä kuin mikään hänen aiemmin kokemansa pakkanen. Talvi oli anka-

rampi kuin vielä koskaan tällä seudulla. Tällainen sää oli vain kerran vuosituhannessa.

Miltä naisesta tuntui, kun hän juoksi?

Hänen on täytynyt olla kylmissään. Hän oli juuri noussut sängystä, yllään pelkkä ohut yöpaita. Paljain jaloin ja suojattomana. Hänen on täytynyt pakottaa kehonsa tottelemaan ja jalkansa liikkumaan. Jokaisen henkäyksen on täytynyt tuntua jäätävältä sivallukselta. Häneen on täytynyt sattua. Sen lisäksi että pakkanen pisteli ihoa, maakin jalkojen alla oli jäässä. Jäätynyt sora ja pikkukivet sekä kovat ja terävät jääkiteet repivät pehmeitä jalkapohjia, syvä lumi upotti ja tuntui polttavan kylmältä.

Silti hän jatkoi juoksemista. Kun hän oli kerran lähtenyt matkaan, vaihtoehtoja ei enää ollut. Hän juoksi pois kaikesta. Pois matalasta, valkoiseksi kalkitusta muonaväentalosta, jonka savupiipuista kohosi aamunkoitteessa hädin tuskin näkyvä harmaa savujuova. Pois kujanteelta, jota reunustivat kyhmyiset ja kumaraiset salavat, pois pienestä puistosta, jossa kasvoi leveäoksaisia vaahteroita, jalavia ja pyökkejä. Hän jätti taakseen myös kartanon kookkaan, valkean siluetin. Sen yhdessä ikkunassa loisti valo, joka oli merkki siitä, että joku oli herännyt, ja verhojen takana seiso i hahmo. Mies, jolla oli tapana seistä juuri kyseisessä ikkunassa ja tarkkailla elämää ulkona. Tänä aamuna hän ei kuitenkaan nähnyt mitään.

Nainen juoksi jäistä, auraamatonta hiekkatietä, jonka molemmin puolin levittäytyivät pakkasessa kimaltelevat pellot ja merkelikuoppa kuin musta likäläikkä valkoi-

nessa maisemassa. Hän juoksi kohti kaukaisuudessa, lähes kilometrin päässä hämmöttävää pimeää taloa. Aurinko nousi hänen juostessaan.

Mitä nuori nainen ajatteli juostessaan?

Ajatteleeko sellaisella hetkellä ylipäänsä mitään sellaista, minkä voisi jälkeenpäin pukea sanoiksi? Oliko hän edes tietoinen pakkasesta ja kivusta tai siitä, minkä oli jättänyt taakseen? Hän oli unenpöpperössä, ja muistikuvat välähtelivät silmien edessä epätodellisina, katkonaisina kohtauksina.

Ihminen, jonka hän oli luullut tuntevensa, johon hän oli luottanut, oli yhtäkkiä muuttunut toiseksi. Seisonut hänen edessään kuin vieras. Katse, liikkeet, hiljaisuus ja jäykkä määrätietoisuus kertoivat, ettei mies ollut todella läsnä. Ikään kuin hän ei olisi ollut oma itsensä lainkaan, vaan lainannut olemuksensa jollekulle muulle.

Mitä nuori nainen kuuli juostessaan?

Ehkä vain kehossaan kuohuvan pelon kohinan. Ajatukset eivät pysyneet kasassa, vaan virtasivat tietoisuuden läpi kuin mielipuolinen mutina, joka syrjäytti kaiken muun ja muutti jokaisen järjellisen ajatuksen käsittämättömäksi mölyksi.

Vai kuuliko hän laukaukset? Oliko hän niistä tietoinen? Kuuliko hän pamahdukset takanaan, melko lähellä mutta silti kumeina ja oudon vaimeina? Ase ladattiin, kohdistettiin ja laukaistiin. Säännöllisesti, mutta pitkin väliajoin.

Kuuliko hän myös pöllön? Sen, jonka huhuilu oli kaikunut maatilalla lähes päivittäin viimeisten kolmen vuoden ajan. Kaukaa tulleen, harvinaisen vieraan, joka

tapasi istua kujasalavan oksalla lehtokujalla ja antoi yksitoikkoisen huutonsa ujeltaa kuin sireeni maiseman yllä.

Sitä hän ei kuitenkaan kuullut, ei sinä aamuna. Pöllö oli joka tapauksessa poissa.

Alku

Törmäsin Siviin Kvidingen kirkon vieressä olevien hautakivien lomassa eräänä pilvisenä kevätpäivänä.

Tapasimme sattumalta. Olin hautausmaalla sisarieni kanssa viemässä kukkia vanhempiemme yhteiselle haudalle. Siv oli tekemässä tavallista kierrostaan hautojen lomassa vanhan valkoisen ristikirkon varjossa, taivaltaen hitaasti rollaattorinsa kanssa vastaharavoiduilla hiekkapoluilla. Hän oli tullut tervehtimään puolisoaan, vanhempiaan ja sisaruksiaan. Menneisyyden henkiä. Olga, Karl, Henry, Svea, Astrid. Siv teki hitaan ja vaivalloisen kierroksensa voidakseen muistella heitä.

Olimme asuneet naapureina koko lapsuuteni ajan. Sivin ja hänen perheensä omakotitalo oli sijainnut viinosti vastapäätä vanhempieni taloa. Siv oli heitä vanhempi, mutta heidän kokemuksensa olivat samanlaisia ja he pitivät toisistaan. Nyt Siv oli hieman yli yhdeksänkymmentävuotias, harmaantunut ja väsynyt, kumarainen ja hieman kutistunut, mutta hänen mielensä ja tunteensa olivat edelleen teräviä ja silmissä loisti uteliaisuuden kipinä ja empatia.

Puhuimme hetken vanhemmistani ja siitä, kuinka epätodellista oli, että hekin lepäsivät nyt täällä, mei-

dän ulottumattomissamme. Ajattelin myös sitä, mistä olimme puhuneet tavatessamme viimeksi noin puoli vuotta aiemmin. Olimme istuneet ulkorakennuksessa vanhempieni talossa Kvidingessä, lapsuudenkodissani. Talo oli tarkoitus laittaa pian myyntiin, ja olimme paikalla jättämässä epävirallisia jäähyväisiä, tosin emme suinkaan hyvästelläksemme toisiamme vaan talon. Olimme juoneet kahvit ja muistelleet vanhoja aikoja, ja sitten Siv oli jostain syystä alkanut kertoa enostaan ja tämän järkyttävästä teosta.

Olin kuullut tarinan ennenkin, mutta tällä kertaa se tuntui erilaiselta. Siv kertoi vain sen vähän, minkä tiesi. Lapsena kuulemiaan lyhyitä keskustelunpätkiä siitä, mitä sinä päivänä oli tapahtunut, ja siitä, kuinka aikuiset olivat vaienneet ja puhuneet asiasta keskenään kuiskaten. Tietysti siksi, että asia oli häpeällinen, mutta myös siksi, että lapsia haluttiin suojella ajatukselta teosta, joka oli heidän todellisuudessaan niin sanoin kuvaamattoman vieras.

Asia oli Sivin mielessä edelleen kirikkaana. Yli kahdeksankymmentä vuotta myöhemminkin hänen enonsa sinä aamuna tekemä teko oli edelleen jotain keskeneräistä ja käsittelemätöntä, eikä se jättänyt häntä rauhaan. Siv puhui myös kaikesta siitä, mitä hän ei tiennyt, ja sitä oli paljon. Hän tiesi, että hänen enonsa oli tehnyt jotain käsittämätöntä ja kauheaa, mutta hänellä ei ollut mitään käsitystä siitä, miten kaikki oli tapahtunut. Hänellä oli vain pieniä tiedonmurusia, jotka oli poimittu aikuisten vaimeista puheista. Noista kuvista ja jähmettyneistä hetkistä oli tullut hänelle aikaa myöten lähes todellisia muistoja.

Kohotettu ase, lapsen huuto, joku joka yritti piiloutua sängyn alle.

Epäselviä ja toisinaan ristiriitaisiakin yksityiskohtia, joista Siv oli koonnut eräänlaisen tarinan samaan tapaan kuin joku, joka lähtee rakentamaan kiviaitaa alkujaan yhteensopimattomista murikoista. Siv oli tehnyt niin, koska hänen oli ollut pakko, koska hän halusi ymmärtää ja koska tämä oli ainut keino antaa tapahtuneelle jonkinlainen selitys. Tarinan opetus oli, että kurjuus ja köyhyys voivat ajaa ihmisen mitä käsittämättöimpiin tekoihin.

Olin kuullut tarinan aiemminkin, mutta en ollut koskaan kysellyt siitä sen enempää. Tilanne oli kuitenkin nyt toinen, kun istuimme ulkorakennuksessa Kvidingessä. Mielessäni oli nimittäin alkanut itää muuan ajatus, ja kyselin Siviltä joitakin alustavia tietoja. Mikä enosi nimi oli? Missä se tapahtui? Milloin se tapahtui? Aiemmin en ollut tiennyt edes sen vertaa.

Hänen nimensä oli Elof Nilsson, Siv sanoi. Kaikki tapahtui Härslövissä, ja sen on täytynyt olla vuonna 1941 tai 1942.

Nyt seisoi siis sorakäytävällä hautakivien ympäröimänä reilut puoli vuotta myöhemmin, ja minä sanoin: Tiedän nyt, mitä tapahtui. Tiedän, mitä enosi teki. Olen tutkinut arkistoja, tiedän täsmälleen, mitä sinä päivänä tapahtui. Voin kertoa, jos haluat.

Siv katsoi minua. Hän ei hymyillyt tavalliseen tapaansa. Hänen silmänsä olivat harmaat ja vetiset. Hän nojasi rollaattoriinsa kuin olisi ollut vähällä tuupertua

ymmärtäessään, että kaiken sen menetyksen lisäksi, joka jo ympäröi meitä sammaleisten hautapaasien alla, oli vielä lisää kuolemaa ajateltavana.

Kerro vain, hän sanoi. Haluan kuulla.

Ja minä ajattelin: mutta miten?

Tavallaan se tuntui niin helpolta. Minulla oli kaikki faktat. Kaikki löytyi arkistoista. Päivämäärä ja tapahtumaketju olivat tiedossa. Oli käytettävissä tutkintoja, selvityksiä, selityksiä ja pöytäkirjoja. Oli ennen ja jälkeen. Tiesin, millainen sää oli ollut ja milloin aurinko oli minuutilleen noussut. Tiesin käytännössä kaiken siitä, mitä Elof oli tehnyt, miten hän oli jälkikäteen selittänyt tekoaan ja mitä hän oli kertonut vuosista, jotka olivat johtaneet kyseiseen aamuun. Luulin jopa tietäväni jotain siitä, mitä hän oli ajatellut. Voisin kertoa pöllöstä.

Oliko kertominen kuitenkin sama asia kuin se, että ymmärsi, mitä oli tapahtunut? Siv oli elänyt aikuisten kuiskauksista kyhäämänsä tarinan kanssa yli kahdeksankymmentä vuotta. Tarina oli ollut hänelle tärkeä, etenkin koska se käsitteli todellisuutta, joka muistutti niin paljon hänen omaansa. Hän oli halunnut ymmärtää, miten tapahtunut oli voinut tapahtua, ja hän oli pitänyt kiinni pirstaleisen tarinan ytimeä eli siitä, että Elof-enon teossa oli jotain, minkä pystyi ymmärtämään järjellä.

Arkistoista löytynyt totuus ei kuitenkaan tarjonnut tällaisia selityksiä. Asiakirjoihin tallennetun tiedon tavoitteena ei ollut ymmärtää tapahtunutta pohjia myöten. Niihin oli kirjattu konkreettinen totuus, peittelemätön ja yksipuolinen.

Siitä huolimatta on tietysti kerrottava se, minkä tietää, minä ajattelin. Ei voi pohtia, kuinka asian voi ymmärtää tai kuinka paljon merkitystä siihen sisältyy. Jotkut asiat on vain kerrottava juuri sellaisina kuin ne ovat.

Mitä jos tulisin käymään, minä ehdotin Siville. Voin näyttää, mitä olen löytänyt.

Siv nyökkäsi vakavana.

Tehdään niin, hän sanoi.

ENNEN

1

Rosenhällin kartano sijaitsee Länsi-Skånen avarilla peltolakeuksilla. Se on rauhallinen, avoin ja helposti lähestyttävä paikka. Maisemassa ei ole mitään häiritsevää, ei dramaattisia laaksoja eikä kukkuloita, ei mitään, mikä estäisi katsetta vaeltamasta niin kauas kuin silmä siintää. Pohjoisesta tultaessa ja ajettaessa Glumslövin kukkulanharjanteiden yli vastassa on näkymä, joka vaikuttaa siltä kuin se olisi kaulittu tasaiseksi kallioperään. Aakea ja laakea. Lännessä siintää rauhallinen Juutinrauman salmi, josta Venin saari kohoaa kuin vihreä aalto tummansinisessä meressä, ja sen takana Tanskan rannikko. Lounaassa häämöttää Landskrona, mutta sen lisäksi näkyy lähes pelkästään peltoja ja niittyjä, erilaisia vihreän ja ruskean sävyjä, laidunmaita ja yksittäisiä, tai vasta kohti kurottelevia puita, pieniä kyliä ja yksinäisiä taloja kaukaisuudessa, laajoja tuulesa rauhallisesti aaltoilevia vehnä- ja ruisvainioita sekä matalia, vierä vieressä kasvavia sokerijuurikkaita. Alue on viljavaa ja vaurasta. Täällä on asunut ihmisiä kivikaudesta lähtien.

Rosenhällin kartano, joka sijaitsee muutaman kilometrin päässä pienestä Härslövin maalaiskunnasta, kohoaa kuin yksinäinen maamerkki maisemassa. Kartanon

päärakennus näkyy kauas, sillä se loistaa kuin hohtavan valkea kuutio keskellä vihreänruskeaa maisemaa. Tilalle johtaa kaksi vanhojen ja myhkyräisten puiden reunustamaa kujannetta. Toinen maantieltä Härslövin suunnasta ja toinen vielä pienemmän Hilleshögin kylän puolelta.

Kartano on valkoinen kaksikerroksinen rakennus, jossa on tumma katto ja jakopuitteilla ruuduteuissa ikkunoissa harmaaksi maalatut ikkunanpielet. Talon edessä avautuu piha, jota ympäröivät matalat pensasaidat, ja pihan toisella puolella sijaitsee toinen valkoinen, hieman matalampi ja vähemmän huomiota herättävä asuinrakennus. Talon länsipuolella levittäytyy kartanon oma puisto, villiintynyt vehreä metsikkö, jossa kasvaa vanhoja vaahteroita, jalavia ja pyökkejä.

Pihan läpi kulkee hiekkatie, ja kartanosta katsottuna tien toisella puolella on talli. Talli on suuri hevosenkengänmuotoinen rakennus, jossa on kolme sivua, se on rakennettu vaaleanruskeasta tiilestä ja siinä on punertava puinen ristikkorakenne. Hevosenkengän keskellä on avara kivetty piha-alue.

Alueella on useita muitakin rakennuksia, kuten entinen pyykkitupa ja muutama pienempi asuinrakennus, joissa maatalan työntekijät tapasivat asua, sekä toinen pienempi, ruskeasta tiilestä rakennettu ulkorakennus. Kun kävelee kujannetta vähän matkaa Hilleshögiä kohti, puiston toiselta puolelta löytyy myös vanha muonaväentalo. Se on matala, valkoiseksi kalkittu rakennus, jossa on tumma katto ja neljä savupiippua. Talo sijaitsee hieman erillään muista rakennuksista, ikään kuin kartanon päärakennuksen ja puiston varjossa.

Kiitetyn tarinankertojan tutkimusmatka järkyttävään veritekoon

”Hieman yli seitsemältä aamulla 26. helmikuuta vuonna 1942 nuori nainen juoksi pitkin lumista hiekkatietä lähellä Rosenhällin tilaa. Hänen tukkansa oli yön jäljiltä pörrössä, ja yllään hänellä oli vain ohut yöpaita. Ei puseroa eikä takkia, ei kenkiä jaloissa.”

Sotatalvi 1942 on kylmin miesmuistiin. Rosenhällin tilalla Skånessa maatyöläinen Elof Nilsson, hänen vaimonsa Matilda ja heidän suuri lapsikatraansa yrittävät selviytyä päivästä toiseen. He ovat tilattomia muonamiehiä, jotka ovat asettuneet aloilleen raskaiden ja puutteen täyttämien vuosien jälkeen. Tänä talvena heidän riesanaan on kuitenkin muutakin kuin kylmyys. Jotain vakavampaa on asettunut muutoin niin lempeän ja pidetyn Elofin sisimpään. Huoli ja rintaa puristava, yhä tihenevä synkkyys ajavat hänet tuona helmikuisena aamuna kauhistuttavaan tekoon.

Paljon myöhemmin Patrik Svensson kuulee tästä etäisen sukulaisensa veriteosta ja päättää selvittää, mitä Elofin tarinan taakse oikein kätkeytyy. *Laupias murhamies* on paitsi yksityiskohtainen selonteko eräästä murheellisesta ihmiskohtalosta myös kuvaus koko ihmisryhmästä, joka tiesi paikkansa liiankin hyvin ja ajatteli sen olevan ennalta määrätty ja ikuinen.

